

Na koncu je dodan še polemičen spis O slovenski socialni demokraciji med vojno 1914—1918 (ob spominskih zapiskih R. Golouha).

Kermavnerjeva knjiga je pisana zelo prepričljivo in zaradi izredno zanimivih problemov, ki jih obravnava, vredna vse naše pozornosti.

Jasna Fischer

Arthur Conte, **Jalta — delitev sveta**. Zavod »Borec« v Ljubljani, 1969.

Knjiga, ki je izšla na 388 straneh, bi sicer kdaj prej zbudila mnogo več pozornosti in morda dvignila tudi kaj prahu, danes pa ostaja le še zanimivo in napeto branje, v katerem najde bolje poučen bravec potrditev določenih ugibanj. Snov je namreč takšna, da mora vsakogar, ki se vsaj malo zanima za svet, v katerem živi, nujno pritegniti. Vključujoča se v vrsto razprav in obdelav te srhljive tematike nam, z zornega kota zahodnoevropskega historika — pozitivista, razbija spekter antifašistične vojaške koalicije na prav posebno zanimiv način. Čeprav je (vsaj v slovenskem prevodu — kako je z izvirno izdajo, ne vem) brez navedbe literature in virov, pa je možno slutiti širok razpon pregledane literature. Vprašanje virov se še posebej postavlja ob nekaterih ključnih problemih, ki jih delo razpira, zato se nam prav zaradi tega zdi nepojasnjeno, čeprav nam dr. Metom Mikuž v predgovoru (str. 5) pove, da so (poleg skopih sklepnih dokumentov, iz katerih pa še zdaleč ne bi mogli napisati dela v takšnem obsegu) uporabljeni tudi osebni zapiski na sejah jaltske konference prisotnih oficirjev. Žal tudi ni jasno, od kod avtorju nekateri podatki izredne važnosti, kakor na primer o Stalinovi strategiji in taktiki (str. 223). Kot poročevalec morem le ugibati, vendar se ob tem postavlja vprašanje o znanstveni argumentaciji vsakega historiografskega dela. Toliko za uvod.

Bolj kot kdajkoli je postalo očitno, da je usoda sveta — množic — odvisna od hierarhične piramide najmočnejših držav na svetu. O tem bi se sicer mogli razgovoriti tudi na drugem mestu in ob drugi priložnosti, vendar prav zgradba tega dela dokazuje dokajšnjo upravičenost te trditve. Res je, da zaradi tega zanemarja vrsto izhodišč, ki bi nam sicer drugače osvetlila obravnavano problematiko, a tako ne bi več bila obenem tudi svojevrsten dokument piščeve miselnosti in okolja, v katerem je objavil svoje poglede na dogajanje, ki ga historiografija postavlja v kartoteko dogodkov pod »Jalta«.

Jaltska konferenca, ki je trajala osem dni, daje avtorju priložnost za jedro, okoli katerega je naštel vrsto dejstev, analiz, sklepov, skritih in polskritih misli (načrtov), orisov oseb in položaja po vsem svetu itd. Kratek prolog, ki ga začinja z zadnjim dnem konference, govori o osmi, to je zadnji seji, ki jo končujeta slavnostno kosilo in pa podpis poročila, namenjenega za objavo, na še nepočiščeni mizi, razdelitev ameriških odlikovanj visokim sovjetskim oficirjem, nato je sestanek tedaj najmočnejših mož in njihovih pomočnikov končan. A le sestanek; umiranje milijonov vojakov se nadaljuje, problemi, zaradi katerih so se mogočniki zbrali, doživljajo neverjetne metamorfoze. K temu pa je prispeval svoj veliki delež tudi ta dan, o katerem je Churchill pozneje zapisal, da ni

bila usoda toliko ljudi še nikoli tako odvisna od tako majhnih stvari in za katerega velja avtorjeva ugotovitev, da še nikoli kak datum ni pomenil tolikšne spremembe, tolikšne prelomnice med dvema dobama, med eno, ki izginja z vsemi svojimi niti, in drugo, novo, z vsemi viharji in vprašanji, ki bodo zanj po-membni (str. 16).

Delitev knjige na tri dele je svojevrsten dokaz za metodološko doslednost: šele v tretjem delu se avtor temeljiteje loti same konference. Prvi in drugi del pa služita razjasnitvi nekaterih nepojasnjenih odločitev in silnic, ki vplivajo na sam potek konference. To zamisel uresničuje z razgrinjanjem osebnih značilnosti malih in velikih protagonistov druge svetovne vojne, a skrbno pazi na vrstni red. Veliki in trije največji pridejo kot posebna poslastica na vrsto šele na koncu drugega dela.

Stanje na bojiščih (s čimer pravzaprav začena knjiga), ki obkrožajo nemški vojaški stroj, je posebej popestrjeno z opisi poglavitnih značilnosti sovjetskih in angloameriških vojaških poveljnikov na obeh frontah v času, ko so se veliki trije na Jalti pripravljali za diplomatsko-politični spopad. Njihovim vojakom je bilo prepuščeno odločanje v vojaških zadevah in kolikor se iz njihovih karakteristik dá razbrati, so bili za ta posel dovolj skrbno izbrani, prekaljeni v mnogoterih spopadih s sebi neprijazno pa tudi prijazno okolico; večina izmed njih je bila rojena za vojaka in zato so tudi dobili priložnost izvojevati velike in največje bitke tudi zase. Le drobna primerjava med robatim »kavbojem v uniformi« generalom Pattonom (str. 35) in maršalom Konjevom (str. 24-25) »pralikom kozaka, velikega pivca in ljubitelja konj ter kletvic«, nas nehote prisili, da z začudenjem ugotovimo, da je ta dva posebneža življenje kljub vsem razlikam, ki ju razdvajajo, zblížalo v enem izmed njegovih načinov — v uživanju. Nobene blaziranosti, nobene prefinjenosti, a veliko učinkovitosti. In ko je eden v škripcih, se pomirja z recitiranjem Puškinovih verzov, drugi pa zna na pamet analize bitk Napoleona in Friderika Velikega. In v tem slogu se pred nami razvija ta »film«, ki kljub nevarnemu obsegu avtorjeve duhovitosti in domišljije vedno najde pravo mesto za zgodovinsko verodostojnost in zanesljivost.

Opis agonije Nemčije in njenih voditeljev se navezuje na tragedijo evropskega malega, trpinčenega človeka. Ljudje, pa najsi bo to »Rus ali Belgijec, Nizozemec ali Francoz, Poljak ali Slovenec, Srb ali Madžar, Anglež ali Italijan, Španec ali Luksemburžan, katerim je vsak dan dolg kot večnost« (str. 69), ker stoje na Apelpratzu, kljub vsemu niso izgubili vere v naslednji dan; čeprav so se imeli za to »zahvaliti« tudi tistim, ki jih je doletela manj neprijazna usoda. Zaprte v udobno opremljenih gradovih Bavarske, srečujemo politične bankrotirance Daladiera, Horthyja, belgijskega kralja Leopolda II., Pétaina in druge (str. 72-76). Svojevrstno zadoščenje dobi bravec, ko zve za usodo teh političnih iztirjencev, a kljub temu se ne more znebiti vtisa o skrivnostnih, neverjetnih naključjih, ki vodijo človekovo življenje do konca. Omeniti velja tudi usodo poljskega generala Andersa in njegove vojske in posledice vseh preobratov, ki jih je čutil na lastni koži. Navsezadnje je le še tragična figura njemu nenaklonjenih razmer, ko se kljub vsem osebnim odlikam in ne oziraje se na njegove zablode in napake znova znajde v položaju, v kakršnem je bil ob začetku vojne — brez moči pred nepremagljivimi zidovi historične usode. Človek, ki ga je povozil čas (str. 84-87).

Še bi mogli upoštevati vrsto usod, razgrinjati pravo vsebino problemov, opisovati življenje na različnih koncih sveta, razlagati politične poglede Maa

(str. 183—185), Beneševe vizije in račune o povojni Evropi (str. 142-145); pritrlditi simpatijam, ki vejejo iz vrstic o Titovem triumfu in prav ob njegovem primeru o izreku, da v vojni ne šteje moštvo, temveč človek (str. 159), a pohiteti velja k jedru te knjige — k sami konferenci in njenim glavnim igravcem.

Ko pravzaprav izvemo nekaj poglobitvinih misli o Stalinovi zmagi in prednosti, ker je uspel pridobiti bolnega Roosevelta in trmastega Churchilla, da sta prišla k njemu in ne on k nemu izmed njiju (str. 196—198), nam nekatere podrobnosti iz Stalinovega življenja dajo slutiti, da ga bomo morda vsaj deloma mogli razumeti kot človeka, ki po Contu ni človek, marveč utelešena abstrakcija, metoda, marksizem-léninizem. On je revolucionarna dialektika v vsej svoji doslednosti in strogosti« (str. 221). Kako nenavadno, a zanj precizno je označeno bistvo njegovega pogleda na kapitalistični svet, svet silovitih krčev, ki se jih je treba bati zaradi lastnega položaja in jih v imenu lastne varnosti in zavoljo sovisnosti svetovne skupnosti omiliti! (str. 223). Kje tiče najtankočutnejši razlogi za njegovo strategijo? Pravo nasprotje je F. D. Roosevelt, ki »sploh nima sistema, ampak le navdihe in široka akcijska načela. Zdaj se hoče z demokracijo bojevati za mir, ne da bi si skušal razložiti, kako naj v to demokracijo vključi Stalina (str. 243). Sanja lepe in velikopotezne sanje brez predstave, kako jih uresničiti: misli — brez ogrodja. Od te morale — mesijanizma ostane na koncu le besedičenje; in vsemu navkljub ostaja veliki čarovnik demagogije« (str. 240).

Srečanje s Churchillom! Ena najbolj istočasno doslednih in protislovnih osebnosti 20. stoletja. Človek, ki se mu je tako mudilo na svet, da je zvokom fanfar dodal še svoj jok (str. 263). Izredna energija, pod katero pade vsak konj, duhovitež, ki v velikih trenutkih najde velike besede, obenem pa — priznavajoč lastne interese — pikro in zvito formulira interese zaveznika: »ZDA se nam morajo postaviti ob bok. To ni naše edino upanje, marveč njihovo...« (str. 264), »človek, ki mu je bilo prerokovano, da nikoli ne bo postal premier, razen če bo prišlo do katastrofe! Katastrofa je prišla in s prvim valom prinesla na površje Winstona« (str. 265). Tako to prebiranje osebnih karakteristik pelje v navdušenje in vzhičenje, v presenečenje in razočaranje, a na koncu — ko se zavemo problemov, ki nas tarejo in ki so tudi privedli na površje te velikane in povprečneže — splahni ves ta dekor v nič, ob spoznanju, da so na koncu predmet te dejavnosti mali ljudje. Nedolžni in pravični v svoji nemoči in grozljivi in pošastni v zahtevah, ki jih servirajo lastnim izvoljencem.

Kje vse tiče vzroki za tihe igre spletk in filozofske, politične, ekonomske in vojaške finese spopada velikih treh, je v veliki meri sijajno opisano v tretjem delu. Razpne se nam pogled »iz oči v oči« in hkrati naivnost srečanja Stalin-Roosevelt in tragikomična vloga Churchilla, ki zaman trka na vrata, za katerimi se pogovarjata velika dva. Ob koncu vojne, ki se je začela nekoliko tudi zaradi njega, pa postavljen pred vrata! Njegovi krčeviti poskusi ohraniti »Zwischenraum« za angleški stari imperializem med ameriškim novim imperializmom in sovjetskim socializmom. In njegove sanje o anglosaksonskem bloku! In toliko »drobnih« problemov malih narodov; vse to se meša z neskončno vrsto napitnic, porogljivih zdravic, sanjami ter vinjenostjo in treznostjo, ki si na konferenci venomer podajajo roke. Poleg vsega pa dodaja avtor še svoja sklepanja — prava (?) in kriva (?), konča pa s tem, da »je Roosevelt preveč utrujen in se umakne v svojo kabino« (str. 367) (na ladji, na katero se je vkrcal po končani konferenci, mu namreč prirede koncert — op. P. D.).

Ali je bil bolan in utrujen le Roosevelt? Kakšne so posledice sklepov, ki jih je sprejemal v triumviratu s Churchillom in Stalinom?

Knjigi so dodani teksti Sklepnega komunikeja jaltske konference ter Protokola o sklepih jaltske konference in Sporazuma o Japonski. Sami po sebi povedo bolj malo. Zato pa je knjiga tudi bila napisana. A samo zato?

Pavel Dobrila

A. G. Löwy, Die Weltgeschichte ist das das Weltgericht. Bucharin: Vision des Kommunismus. Europa Verlag, Wien — Frankfurt a/M — Zürich 1969, 414 strani.

A. G. Löwy, avstrijski socialist, rojen na Dunaju 1925, je končal na Dunaju Visoko šolo za svetovno trgovino, na Columbia University v New Yorku pa še študij socialne psihologije. Dela kot ekonomski analitik in žurnalist. Poleg strokovnih publikacij je knjiga o Buharinu njegovo prvo zgodovinsko delo. Zaradi svoje ustrezne široke izobrazbe je morda najbolj poklican pisati o Buharinu in njegovih koncepcijah komunistične družbe.

Buharin, eden izmed najvidnejših boljševikov, Leninov ožji sodelavec in prijatelj, se je največ ukvarjal z ekonomskimi družbenimi vprašanji in veljal za njihovega eksperta v boljeviški stranki še pred oktobrsko revolucijo. Poleg Lenina je bil po zmagoviti socialistični revoluciji glavni ideolog nove ekonomske politike (NEP) in je napisal vrsto teoretičnih ekonomskih razprav, ki so prinesle mnogo novega v marksistično ekonomsko teorijo. Njegovi družbeno ekonomski pogledi so danes ob porastu konvergenčnih teorij zopet zelo aktualni. V bistvu so pritegnili tudi ekonomista Löwyja, ki se je ukvarjal s konvergenčnimi ekonomskimi pojavi v socialističnem planskem in kapitalističnem tržnem gospodarstvu, da se je lotil zgodovinske študije o Buharinu.

Avtor pravi, da ga je k pisanju knjige silil neki od otroštva gnani interes in prizadetost za razvoj komunistične doktrine in prakse, kajti od malega mu je mati, ki je bila ruska emigrantka, pripovedovala različne zgodbe o oktobrski revoluciji. Morda je ravno zaradi tega knjiga pisana živo, ne samo suho znanstveno. Avtor vpleta v objektivno historično dogajanje in širše prikaze Buharinove ideologije tudi krajše skice o Buharinu kot človeku, ki jih je povzel nekaj po Buharinovi biografiji njegovega biografa in prijatelja Mareckega, nekaj po izjavah raznih Buharinovih sodobnikov, prijateljev in nasprotnikov. Te biografske skice tako zelo popestrijo tekst, da se knjiga bere kot res pravi biografski roman.

Avtor ne skriva svojih simpatij za Buharinovo osebnost, ki je naslikana zelo simpatično. Morda se mu je tudi zaradi simpatij do Buharinove osebe primerilo to, kar se večini zgodovinarjev, da začno s poglobljanjem v predmet svoje razprave z njimi tudi nekako ideološko znanstveno simpatizirati. V tem primeru je to Buharinova koncepcija komunizma. Avtor je s svojim znanstvenim prepričanjem nedvomno na strani Buharinove koncepcije, čeprav tega ne pokaže direktno in vsiljivo, temveč na tak način, da to koncepcijo na moč temeljito pokaže in razloži, nasprotno koncepcijo pa le bolj površno in jo s tem nekako avtomatsko postavlja v malo slabši položaj. Res je to pvedano mnogo preveč poenostavljeno. Avtorju ne bi mogli odrekati prizadevanj za vsestranski historični prijem, za komparativno metodo, da skuša Buharinovo koncepcijo vedno konfrontirati z dano historično situacijo, z njej nasprotnimi koncepcijami